

ואל שדי יתן לכם רחמים

ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ואני פאשר שכלתי שכלתי: (בראשית מג יד).¹

ואל שדי יברך אתך ויברך ויברך והיית לקהל עמים: (בראשית כח ג).²

ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציד יצאו: (בראשית לה יא).³

בראשית רבה צב א – די יה די, די לייסורי

רבי פנחס בשם רבי הושעיא אמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה". "אשר תיסרנו ה' " אין כתוב כאן, אלא: "אשר תיסרנו יה" - כזה שהוא נדון לפני הדיין, צועק ומצטער ואומר: "יה יה! די די!". כך אמר יעקב: מי שעתיד לומר לייסורים די, הוא יאמר לייסורי די! שנאמר: "ואל שדי יתן לכם רחמים".⁴

מדרש תנחומא (בובר) פרשת מקץ סימן יב – תחינה למי שאמר די בבריא

"ואל שדי יתן לכם רחמים". מה ראה יעקב לברכן באל שדי? ללמדך שהרבה יסורין באו עליו, עד שהוא במעי אמו עשו מריב עמו ... ברח מפני עשו ללבן, ראה כמה צרות ... היאך שיצא, רדף אחריו לבן להורגו ... נמלט ממנו, בא עשו בקש להורגו ... יצא מעשו, באתה עליו צרת דינה, ואח"כ צרת רחל. ואח"כ הצרות הללו, ביקש לנוח קימעא, עד שבאתה צרת יוסף, ואח"כ צרת יצחק אביו שמת עשר שנים אחר מכירתו של יוסף, והכתוב צווח: "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז" (איוב ג כו). אח"כ באה עליו צרת שמעון, ואח"כ צרת בנימין. לפיכך היה מתפלל: "ואל שדי" ואומר: מי שאמר לשמים ולארץ די, יאמר ליסורי די. לפי כשבא הקב"ה לשמים ולארץ נמתחין והולכין, עד שאמר להן הקב"ה: די. לפיכך כתיב: "ואל שדי".⁵

בראשית רבה צב ב – לעת מצוא ומיצו

¹ פסוק זה אומר פשוט, שהרי בתחילתו ובאמצעו נראה שיעקב מקווה לטוב ובסופו כאילו הוא מתייאש. זו תהיה מגמת פניו בדף זה, האם רק קריאת יאוש של יעקב יש כאן, או שמא ניתן למצוא בדברים אלה גם זיק של תקווה ושיב של אור.

² בברכה זו נפרד יצחק מיעקב לפני צאתו לגלות בחרן מפרד עשו אחיו. בברכה זו, אומר המדרש, חזרו ונתאושו הברכות בידו של יעקב. ראו גם ברכת הקב"ה ליעקב אחרי שינוי שמו לישראל, בראשית לה יא: "ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציד יצאו". איזה ניגוד גדול בין ברכות הקב"ה ויצחק ליעקב באל שדי ובין קריאתו המתחננת בפרשתנו שאל שדי יתן לבניו רחמים ויחזיר בשלום את כל בניו! וכבר פרשו המדרשים והפרשנים שבפסוק זה נרמז גם יוסף.

³ למען השלמת התמונה הבאנו גם את "אל שדי" של אברהם שהוא הראשון במקרא. ומכאן דברי הקב"ה למשה בתחילת פרשת וארא ספר שמות: "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתיה להם". ואנו נתמקד בפסוק הראשון, בקריאתו הנואשת של יעקב: "ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש", כשהוא שולח בדלית ברירה את בנימין למצרים.

⁴ מדרש זה נראה כנוגד את המדרש על הפסוק "וארא ... באל שדי" שבתחילת פרשת וארא שנזכר בהערה הקודמת, ואלה דבריו: "חבל על דאבדין ולא משתכחין! הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי, ולא הרהרו על מדותי" (סנהדרין קיא ע"א, שמות רבה ו ו, רש"י שמות ו ט). כנגד "ולא הרהרו אחר מדותי", זועק כאן יעקב שאינו יכול יותר לשאת בייסורים: די! שים לב איך הדרשן "משחק" עם שני שמותיו של הקב"ה "יה" ו"שדי" כמבטאים את קריאתו הנואשת של יעקב: מספיק ודי לייסורי! עד כדי כך קפץ רוגזם של יוסף ואחיו על יעקב. ראו דברינו ביקש יעקב לישב בשלוה בפרשה זו, בפרט נושא הייסורים שהבאנו שם בשם רבינו יונה. ראו גם ברכות ה ע"ב: "אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכרן". לכם ולי יתן רחמים.

⁵ מדרש תנחומא מרחיב (כדרכו) על מדרש בראשית רבה ומפרט את כל צרותיו ותלאותיו של יעקב, במרכזן עומד פסוק פרשת המים: "וישב יעקב", שבמקום להפוך לתחילתה של מנוחה ורגיעה, הפך לתחילתן של צרות לא פחותות מאלה שהיו ליעקב קודם. ראו שוב דברינו ביקש יעקב לישב בשלוה בפרשת וישב. סיום המדרש בהשוואה עם ה"די" של בריאת העולם אומר דרשני והבינני. האם רק השוואה לשונית כאן? האם משל הוא על 'מתיחת החבל' יתר על המידה? או שמא מסתתר כאן רעיון עמוק של קשר בין חיי האדם ובריאת העולם? האם נשליך חזרה מה"די" של יעקב ל"די" של בריאת העולם, מצער וקושי החיים של האדם ש"נוח לו שלא נברא משנברא" (עירובין יג ב), לעולם שהקב"ה התעצב אל לבו שברא (בראשית ו ו, בראשית רבה ג ח).

"על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא" (תהלים לב ו) ... "לעת מצוא" - לעת מיצוי היום,⁶ לעת מיצוי הדין,⁷ לעת מיצוי הנפש,⁸ לעת מיצוי החשבון.⁹ כיון שראה יעקב אבינו שנתמצה החשבון, התחיל שופך תחנונים: "ואל שדי יתן לכם רחמים".¹⁰

ילקוט שמעוני קהלת רמז תתקעז – מיצוי של כפרה ותקווה?

"ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת למצוא חשבון" (בקהלת ז כז) - בנוהג שבעולם, אדם נכשל בדבר עבירה ומתחייב עליה מיתה, כיצד מתכפר לו? מת שורו, אבדה תרנגולתו, נשברה צלוחיתו, נשברה ביצתו, נכשל באצבעו, יצאת ממנו טיפת דם - מקצת נפש ככל הנפש. הדא מן הכא והדא מן הכא והחשבון מתמצה.¹¹

בראשית רבה צב ג – יעקב כסמל לדורות

ר' יהושע בן לוי פרש המקרא בגליות: "ואל שדי יתן לכם רחמים" - "ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם" (תהלים קו מו), "לפני האיש" - זה הקב"ה ... "ושלח לכם את אחיכם" - אלו עשרת השבטים. "אחר ואת בנימין" - זה שבט יהודה ובנימין. "ואני כאשר שכולתי" - בחורבן ראשון. "שכלתי" - בחורבן שני ...¹² דבר אחר: "ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש" - זה השלטון ...¹³

בראשית רבה צא יא – תפילתי נתונה לכם

אמר להם: הרי הכסף והרי הדורון והרי אחיכם, צריכים אתם דבר אחר? אמרו לו: תפילתך אנו צריכים. אמר להם: אם תפילתי אתם צריכים, "ואל שדי יתן לכם רחמים".¹⁴

⁶ יעקב הוא שמתקן תפילת ערבית (ברכות כו ע"ב), בעת שהיום מתמצה, היינו מסתיים. ראו תפילת ר' שמואל בן נחמן בערבית: "שתוציאני מאפלה לאורה" (בראשית רבה סח ט). מקור הביטוי "מיצוי היום" הוא כנראה כאן ולא מצאנוהו במקומות נוספים.

⁷ מיצוי הדין, היינו לקיים את הדין במלואו ולא לוותר אפילו במלוא נימה. "אם תמצה עומק הדין מי יצדק לפניך בדין" (חזרת הש"ץ, תפילת מוסף ליום ראשון של ראש השנה). מיצוי הדין כמו "יקוב הדין את ההר" (במות צב ע"א ועוד) הוא אנטיתזה ל"לפנים משורת הדין", לפשרה (סנהדרין ו ע"ב), לחנינה ונשיאת פנים (ראש השנה יז ע"ב). הביטוי "מיצוי הדין" שכיח מאד בספרות ההלכה והשו"ת כמבטא ירידה עד שורשי ההלכה וקיומה ללא פשרות.

⁸ מיצוי הנפש הוא ביטוי למוות, ליציאת הנשמה. ראו במקבילה בתנחומא (בובר) כאן: "לעת מיצוי הנפש - אמר ר' ישמעאל: צריך אדם שיהא מתפלל על יציאת הנפש, שאין לך דבר קשה מיציאת נפש". ראו גמרא יומא כ ע"ב: "שלש קולות הולכין מסוף העולם ועד סופו, ואלו הן: קול גלגל חמה, וקול המונה של רומי, וקול נשמה בשעה שיוצאה מן הגוף. ויש אומרים: אף לידה". ראו גם ספרי דברים פיסקא לב על הפסוק: "בכל נפשך": "שמעון בן עזי אומר בכל נפשך, אהבה עד מיצוי נפש". הביטוי מזכיר גם את הקורבנות, את מיצוי הדם על המזבח. ראו תוספות מסכת זבחים סו ע"ב שמשמש בביטוי "מיצוי מדם הנפש". יעקב הגיע עד מיצוי הנפש - עד תמצית דמו.

⁹ מיצוי החשבון נראה דומה למיצוי הדין הנ"ל ופירושו לגבות מהאדם את החשבון המגיע ממנו במלואו. כל העבירות נלקחות בחשבון. גם העבירות שלכאורה קלות (פרוטות) מצטרפות, כדברי הגמרא בסוטה ח ע"ב: "ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול? תלמוד לומר: אחת לאחת למצוא חשבון". (ראו פסוק זה מקהלת במדרש הבא). וברושלמי סוטה פרק א הלכה ז: "מת שורו אבדו תרנגולתו. נשברה צליחותו. נכשל באצבעו והחשבון מתמצה".

¹⁰ יעקב בשפל המדרגה, יותר גרוע כבר לא יכול להיות: "אותי שכלתם, יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו עלי היו כולנה" (בראשית מב לו). ראו בגמרא חולין צה ע"ב שמפסוק זה לומדים על שאירוע של שלוש פעמים נראה 'מוחזק': "דאיתחזק תלתא זימני". מידת הדין מדקדקת עם יעקב עם תום, עד מיצוי הדין, עד החשבון המלא והמדויק. מכאן ואילך לא נותרו אלא תחנונים ורחמים. כבר עמדנו על ההקבלה עם משה בדברינו [ויפגע במקום](#) בפרשת ויצא: "אמר ר' יוחנן: עשרה לשונות נקראת תפילה ... ומכולם לא נתפלל משה אלא בלשון תחנונים. אמר רבי יוחנן: מכאן אתה למד שאין לבריה כלום אצל בוראו" (דברים רבה ב א). ראו דברינו [אין לבריה כלום אצל בוראה](#) בפרשת ואתחנן.

¹¹ לפחות לגבי הביטוי מיצוי החשבון נראה שאפשר לפרש אותו גם לחיוב שהרי מרגע שהתמצה החשבון נפתח דף חדש. המקור הוא בתלמוד ירושלמי סוטה פרק א הלכה ז (שכבר נזכר בהערה 9 לעיל) והוא מצוטט במקומות רבים (פסיקתא דרב כהנא שובה, במדבר רבה ט כד, קהלת רבה על הפסוק ועוד); וממנו נראה שבאה האמירה העממית "כפרה", במקרה של נזק לרכוש או נזק יחסית קל לגוף. נראה שהדרשנים (או העורכים והמעתיקים) אהבו פירוש זה של הפסוק בקהלת, יותר מזה שהבאנו מהגמרא בסוטה בהערה 8 לעיל שפרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון. אדרבא, מכות קטנות חוסכות מכה גדולה. הבאנו מדרש זה בשל הביטוי למצות את החשבון. אך האם מיצוי חשבון זה של: "מת שורו, אבדה תרנגולתו, נשברה צלוחיתו, נשברה ביצתו, נכשל באצבעו, יצאת ממנו טיפת דם - מקצת נפש ככל הנפש" תואם את זה של יעקב בפרשה? לכאורה התשובה היא: לא. אלה שני "מיצוי נפש" שונים לחלוטין. פה מדובר בשני בני האשה האהובה: האחד איננו והשני יורד כעת למצרים! אך אפשר שיש כאן פתח לתקווה (כפי שאכן בסוף אירע). יעקב פונה למידת הרחמים ולשם אל שדי, לא מתוך ייאוש, אלא משום שהרגיש שמידת הדין כבר מוצתה והגיעה שעת מידת הרחמים. מכאן אפשר רק לעלות.

¹² יעקב ההיסטורי כסמל לדורות. ראו דברינו [סולם – סמל יעקב](#) בפרשת ויצא.

¹³ ומי הוא ה"איש" שממנו יש לצפות לרחמים לדורות? שתי דעות: הקב"ה, המלכות (השלטון). שימו לב שהפסוק שהמדרש מביא מתהילים פרק קו מכיל את שניהם: "ויתן אותם לרחמים לפני כל שוביהם".

¹⁴ מדרש זה מזכיר את פרשת וישלח: "התקין עצמו לשלשה דברים לדורון, לתפילה ולמלחמה" (רש"י לב ט). גם מלחמה? כן, ראו המדרשים על נכונות יהודה להתעמת עם יוסף, בדברינו [היו דבריו של יהודה נראים לכל צד](#) בפרשת ויגש. עכ"פ, כאן יש תפילה ומעשים – לא ייאוש. האחים הם שמבקשים את התפילה. האם זה מה שנתן ליעקב פתח לתקווה?

רש"י בראשית פרק מג פסוק יד – מי שבידו היכולת לומר די

אל שדי - שדי בנתינת רחמיו וכדי היכולת בידו ליתן - יתן לכם רחמים. זהו פשוטו.¹⁵ ומדרשו: מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי, שלא שקטתי מנעורי, צרת לבן, צרת עשו, צרת רחל, צרת דינה, צרת יוסף, צרת שמעון, צרת בנימין.¹⁶

רמב"ן בראשית פרק מג פסוק יד – הסוד הגדול

ולשון אחר דרשו שם בבראשית רבה, אמרו: רבי יהושע בן לוי פתר קריא בגליות: "ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש" - זה הקב"ה, שנאמר (שמות טו ג): ה' איש מלחמה, וכתוב (תהלים קו מו): ויתן אותם לרחמים. ושלח לכם את אחיכם, אלו השבטים, אחר ואת בנימין, זה יהודה ובנימין. ואני כאשר שכלתי בחורבן ראשון שכלתי בחורבן שני, לא אשכל עוד. זה לשונם ז"ל.¹⁷ והכונה כי ירידת יעקב למצרים ירמוז לגלותינו ביד אדום כמו שאפרש (ריש פרשת ויחי), וראה הנביא הענין מתחילתו והתפלל סתם לשעה ולדורות.¹⁸ והכתוב זה כפי מדרשם יש לו סוד גדול. כי אמר ואל שדי, במדת הדין, יתן לכם רחמים שלפניו, יעלה אתכם ממדת הדין למדת רחמים. והמשכיל יבין.¹⁹

מדרש תנחומא (בובר) פרשת מקץ סימן יא – עתים הם לתפילה

למדנו רבינו: עד כמה תפילות חייב אדם להתפלל ביום? כך שנו רבותינו: אין מתפללין יותר מג' תפילות שתקנו אבות העולם: אברהם תיקן תפלת שחרית... יצחק תיקן תפלת מנחה... יעקב תיקן תפלת ערבית... לפיכך אין אדם רשאי להתפלל יותר משלש תפילות ביום. ור' יוחנן אמר: ולואי מתפלל אדם והולך כל היום כולו.²⁰ שאל אנטונינוס את רבנו הקדוש: מהו להתפלל בכל שעה? אמר ליה אסור. אמר ליה: למה? אמר ליה: שלא תהא נוהג קלות ראש בגבורה. לא קיבל ממנו...²¹ ר' יוסי בן חלפתא אומר: עתים הם לתפילה, שנאמר: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" (תהלים סט יד). אימתי עת רצון? בשעה שהצבור מתפללין. לפיכך צריך אדם להשכים לתפילה, שאין לך גדולה מן התפילה, שהרי משה נגזר עליו שלא יכנס לארץ, ושלא לראותה, ועל שהרבה בתפילה: "ויראהו ה' את כל הארץ" (דברים לד א). וכן חזקיה נתפלל וביטל הגזירה, ואף יעקב ששלח בניו למצרים נתפלל עליהן: "ואל שדי יתן לכם רחמים".²²

¹⁵ וכך מפרש גם אבן עזרא: "וטעם ואל שדי שיש לו כח לעשות כאלה". מה שהופך את "אל שדי" מתואר ר'ך לתואר של כח ועצמה ואם כך, אפשר שקבלנו תשובה, לקשר עם "די" של בריאת העולם (הערה 5 לעיל) - מי שבידו הכח לומר: די, עד כאן. וצריך עוד לבחון פשוט זה עם שאר פסוקי "אל שדי" שבספר בראשית ועם הפסוק "אל שדי" שבפרשת וארא שבו הקב"ה אומר למשה שעם האבות הייתה מדת "אל שדי" (הערה 4 לעיל). דווקא ביציאת מצרים הופגן כח הקב"ה כלפי פרעה ומצרים.

¹⁶ כמדרש בראשית רבה ותנחומא לעיל, וכן מדרש ילמדנו כאן שנוקט לשון "צרות" במקום "יסורי": "... אחר כל הצרות בקש לנוח קימעא, הרי צרת יוסף, אחר כך צרת שמעון, אחר כך צרת בנימין. אמר: מי שאמר לשמים ולארץ די, יאמר לצרותי די".

¹⁷ עד כאן ציטוט של בראשית רבה צב ג שהבאנו לעיל.

¹⁸ רמב"ן הולך גם הוא בדרך המדרש, אך מעדיף את מדרש בראשית רבה שרואה בדברי יעקב כאן נבואה רחוקה לעתיד הצופה פני חורבן בית ראשון ושני. צרתי אני משנית לצרה הגדולה (הצרות הגדולות) הצפויות לכם בעתיד, אומר יעקב לבניו ומכוון גם לבני בניו ולבני בני בניו לדורות רבים קדימה. מן הסתם גם לדורו שלו, של רמב"ן, שרוצה לראות במילים אלה של יעקב נחמה ותקווה לו ולדורו. נראה שרמב"ן בוחר במדרש זה ובגישה זו משום שהם מתאימים לגישתו הכוללת של מוטיב הגלות בספר בראשית. ולכן הקדשנו דף מיוחד לשיטה זו של רמב"ן בדברינו **מוטיב הגלות בספר בראשית - שיטת רמב"ן** בפרשת ויחי.

¹⁹ נראה שהזיהוי הברור של "אל שדי" עם מידת הדין מקורו ברמב"ן זה (כך עכ"פ עפ"י כל המצטטים אותו), ורמב"ן לקח אותו מהפסוק בראשית פרשת וארא: "וְאָרָא אֶל אַבְרָהָם אֵל יִצְחָק וְאֵל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשְׁמֵי ה' לֹא נִוְדְעֵתִי לָהֶם", ולפי ששם הווייה הוא מידת הרחמים, שם "אל שדי" הוא מידת הדין. כך עולה גם מהמדרש שהבאנו בהערה 4 לעיל: "חבל על דאבדין ולא משתכחין הרבה. כמה פעמים נגלית על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הודעתי להם ששמי ה' כשם שאמרתי לך ולא הרהרו אחר מדותי". ואם השכלנו נכון, נראה שהסוד הגדול הוא היפוך מידת הדין לרחמים. או נאמר, רחמים שבאים מתוך מידת הדין: אל שדי, דווקא הוא, יתן לכם רחמים. שוב, אפשר שהדברים מתקשרים ל"די" של בריאת העולם בו שיתף הקב"ה את מידת הדין והרחמים. והמשכיל יבין. נחזור אל המדרשים.

²⁰ ראו הסוגיה בברכות לא ע"א, כא ע"א. ובירושלמי ברכות פרק א הלכה א הנוסח הוא: "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו, למה? שאין תפילה מפסדת". שיטת ר' יוחנן לא התקבלה להלכה, אלא במקרים מיוחדים, כגון שיש לו ספק אם התפלל או לא (רש"י ותוספות, ברכות כא ע"א), או בתנאים מיוחדים, כגון שיועד לחדש (רא"ש ברכות ג יד). במרוצת הדורות, הלכה ונקבעה התפילה בזמן, מקום ונוסח, אבל משאלתו של ר' יוחנן קיימת ועומדת, בפרט בעתים מיוחדות, בין ביחיד ובין בציבור. ראו גם רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק א הלכה י ובהשגות הראב"ד שם. וכבר זכינו להשלים את הדף **ולואי ויתפלל אדם כל היום** בדפים המיוחדים.

²¹ ראו שם במדרש הקטע שהשמטנו בו רבי הטריח על אנטונינוס בפניות ותארי כבוד רבים עד שהבין שריבוי כזה יש בו משום ביזוי למלכות ולא מתן כבוד. ראו שם הביטוי: "שלא יהא מטריח בכל עת". בדברינו **אנטונינוס ורבי** בפרשת וישלח.

²² שיטתו של ר' יוסי בן חלפתא דורשת ברור. הוא מתחיל כשיטת שמואל (החולק על ר' יוחנן) שתפילה יש לה קביעות ומסיים בהשוואה עם תחנוני משה להיכנס לארץ ועם תפילת חזקיה בחוליו! ובתוך, תפילת הציבור. הוא עובר מהתפילה הקבועה לתפילת

מדרש תנחומא (בובר) פרשת מקץ סימן טו – צריך תמיד לקוות

"על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא" (תהלים לב ו) - שאדם צריך להיות מקווה לדבר שידע סופו. מי היה זה? זה יעקב. אע"פ שאמר "טרוף טורף יוסף" מחכה היה להקב"ה. בסוף הודיעו שיוסף חי. ולא עוד, אלא שבישרו שהוא חי – "ואל שדי יתן לכם רחמים"²³.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת מקץ סימן יד – תוקיר ותכיר קודם הצרה

"ואל שדי יתן לכם רחמים". ילמדנו רבינו: מנין התקינו לברך על המזון? שנאמר: "ואכלת ושבעת וברכת" (דברים ח י) - הרי לאחריו. לפני המזון מנין? שנה ר' חייא בשם ר' עקיבא: "קודש הלולים להי" (ויקרא יט כד) - מלמד שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריו. אמר הקב"ה: כשם שאני זקוק להוריד גשמים ולהשיב רוחות ולהוריד טללים, אף אתה זקוק לברכני. וזהיר להתפלל לפני.²⁴ לא תהא רואה את עצמך בשעת הרווחה לבזה²⁵ את התפילה, וכיון שתגיע הצרה תהא עומד ומתפלל. לאו בני, לא תעשה, אלא קודם שתבוא הצרה תהא מקדים ומתפלל, שנאמר: "הַיְעָרְךָ שׁוֹעֵץ לֹא בְּצָר וְכָל מֵאֲמָצִי כַח" (איוב לו יט). תדע, שהרי יעקב אבינו היה בנימין עמו, ואינו יודע מה עתיד להגיעו. התחיל להקדים ולהתפלל, שנאמר: "ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין". וכן אמר המשל: אוקיר לאסיה עד דלא תצטרך ליה.²⁶ מהו "וְכָל מֵאֲמָצִי כַח"? שכן היו עושין מאמצי כח.²⁷

שבת שלוםוחג חנוכה שמח²⁸

מחלקי המים

²³ נדבה ותחנונים, תפילה שאין לה קבע ויש לה מקום בכל עת שהיחיד והציבור מרגישים בכך צורך. לא רק את תפילות הקבע תקנו האבות, אלא גם את התפילות "לעת מצוא". ראו דברינו [תפילות אבות תקנום](#) בפרשת וירא.

²⁴ מדרש זה סוגר את המדרש מבראשית רבה בו פתחנו (המדרש השני מתחילת הדף) ומציג נימה שונה בתכלית. שניהם דורשים את הפסוק מתהילים קו "על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא", אלא שבעוד שהמדרש מבראשית רבה מציג נימה קשה הגובלת בייאוש, מדרש תנחומא זה מציג נימה של ביטחון ואופטימיות. עדיין אנו זקוקים לרחמים, אך אנו בטוחים ש"האיש" – הקב"ה – יתן אותם: "שצריך אדם להיות מקווה לדבר שידע סופו".

²⁵ היזהר, תקפיד להתפלל לפני.

²⁶ לבזות

²⁷ ירושלמי תענית פרק ג הלכה ו: "אמר רבי לעזר: אוקיר לאסייך עד דלא תצטרך ליה". פירוש קרבן העדה שם: "כבד להרופא קודם שתצטרך אליו כלומר התפלל קודם ביאת הצרה".

²⁸ נצרך גם מדרש זה למדרשים הרואים בדברי יעקב: "ואל שדי יתן לכם רחמים" תקווה ואופטימיות. מתפילה זו של יעקב יש לכל אדם ללמוד להתפלל לא רק בשעת צרה ומצוקה, אלא גם בעת רווחה והשקט. האמנם זו אנלוגיה טובה? עפ"י מדרש זה כן. נראה שמדרש זה מוכן ללכת בניגוד לפשט הפסוקים והקשר הסיפור הכולל, העיקר שמיעקב ילמד כל אדם תמיד לאמץ כח, לקוות ולצפות לחיוב, ולהתפלל גם בשעת רווחה, שובע ורוגע. ואם צעד המדרש צעד גדול והפך את תפילת יעקב לאופטימית בהחלט ולאמיצת כח – לוא יהי כן.

²⁸ ושנזכה לרחמים לפני "האיש" שלא יהיה סופנו כסוף בית חשמונאי. ראו דברינו [בית חשמונאי](#) בחנוכה.